

Zitierhinweis

Pánek, Jaroslav: review of: Alenka Jensterle-Doležalová / Jasna Honzak Jahič / Andrej Šurla (eds.), *Sto let slovenistiky na Univerzitě Karlově v Praze. Pedagogové a vědci ve stínu dějin*, Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2014, in: *Český časopis historický*, 2015, 3, p. 858-863, DOI: 10.15463/rec.1189741413

český časopis historický

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

ní univerzitní tematice je jejich odlišení od jiných typů terciálních škol) a vše dominuje soustředění na Německo, resp. ještě spíše Prusko. Nechci rozhodně podceňovat význam univerzit široce chápaného jazykově německého území. Evropa je však něco podstatně širšího (vzpomeňme exemplárně Fischem prakticky zcela vynechané, pro středověk a raný novověk celoevropsky klíčové italské univerzity nebo oblast vzdělání svým významem daleko přesahující problematiku etablování „národních“ univerzit ve slovanské části kontinentu). Evropa je entita, kterou – nejen v univerzitním kontextu – nejde odbýt stručnými exkursy nebo nahodile přimíšenými zmínkami. Univerzity pak – ač jejich profesori jsou v řadě zemí slušně placenými státními úředníky – ani dnes nejsou jen (!) prakticky zaměřenými úřady pro rychlé a masové získávání tržně aplikovatelné kvalifikace, ale – i po drastických státních zásazích – zůstávají samosprávnou bází společenské reflexe a základního výzkumu, jehož průběh a výsledky jsou přinejmenším nabízeny k diskusi členům akademické obce i širší společnosti. Jinak by snad o nich ani nemělo smysl psát.

Jiří Pešek

Alenka JENSTERLE-DOLEŽALOVÁ – Jasna HONZAK JAHIĆ –
Andrej ŠURLA (eds.)

Sto let slovenistiky na Univerzitě Karlově v Praze. Pedagogové a vědci ve stínu dějin
Praha, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 2014 [2015], 569 s.,
ISBN 078-80-7308-543-8.

Založení lektorátu slovinského jazyka na pražské filozofické fakultě roku 1914 zaujalo výjimečné místo v dějinách vztahů mezi dvěma slovanskými národy nejen proto, že jim dalo pevnější institucionální základ, ale také se zřetelem ke skutečnosti, že to byl první lektorát slovinštiny na zahraničních univerzitách vůbec a tudíž znamenal i jisté mezinárodní uznání probíhajícího procesu slovinské národní emancipace. Tomuto výročí byla v listopadu 2014 věnována mezinárodní konference v Praze. S překvapivě malým časovým odstupem vyšla také rozsáhlá publikace upravených referátů.

Kromě vstupních textů ministrů zahraničních věcí Slovinska a České republiky Karla Erjavce a Lubomíra Zaorálka a úvodu, jehož se ujala čelná představitelka současné pražské slovenistiky Alenka Jensterle-Doležalová, je kolektivní monografie rozdělena do šesti oddílů – historie slovenistiky a slavistiky na pražské filozofické fakultě, historie slovinsko-českých styků v oblasti jazykovědy, dějiny bilaterálních vztahů v širším kulturním záběru, slovenistika ve středoevropském prostoru (kam jsou zařazeny Polsko, Slovensko, ale z geografického hlediska poněkud překvapivě také Srbsko), dále stati o vícejazyčných slovinských autorech a konečně několik vzpomínkových medailonů. Pramennou a bibliografickou hodnotu mají soupisy kvalifikačních prací se slovenistickou tematikou, obhájěných na pražské fakultě a příkladně komentovaných Miladou K. Nedvědovou, dále výběrová bibliografie a seznam českých účastníků slovenistických seminářů na lublaňské univerzitě.

Ze čtyř desítek statí si přinejmenším některé zaslouží pozornost badatelů o českých kulturních dějinách a mezislovanských vztazích ve 20. a na počátku 21. století. Texty vě-

nované historii lektorátu naznačují, jak se jeden malý obor potýkal s obecnými problémy doby, jak na něj dopadaly vnější události (dvě světové války, německá okupace, roztržka mezi Jugoslávií a sovětským blokem, posrpnová „normalizace“), ale i vnitřní poměry na filozofické fakultě a proměny v pojetí slavistických studií. Tone Smolej a Andrej Šurla věnovali důkladnou studii zakladatelské osobnosti lektorátu – Josefu Skrbínškoví, Slovinci zdomácnělému v Čechách, který v Praze vyučoval svůj rodný jazyk v letech 1914–1935. Autoři přihlédlí k pramenům z archivů pražské a vídeňské univerzity a poprvé ukázali tohoto muže jako mnohostranného filologa, inspirativního učitele a zajímavou osobnost českého veřejného života. Kritický rozbor dvou Skrbínškových učebnic slovinštiny (1912, 1921), které uvedly tento jazyk do českého prostředí, předložila Jasna Honzak Jahić.

Bohužel se nepodařilo získat autora, který by nově zpracoval činnost druhého lektora, literárního historika Otona Berkopce, působícího na pražské fakultě v letech 1935–1939 a 1945–1951,¹ takže je toto období překryto analýzou a zhodnocením vybraných prací vynikajícího slovinského slavisty Matiji Murka, který rovněž zakotvil v meziválečné Praze. Naproti tomu se dočkal detailní pozornosti teoretický lingvista Jan Petr, o jehož působení napsal zasvěcenou studii Marcel Černý.² V jedné z nejlepších studií recenzované knihy prokázal autor historický nadhled, který přineslo čtvrtstoletí od Petrovy smrti a které autorovi umožnilo spravedlivě odlišit vědecké dílo a svéráznou povahu mimořádně disponovaného jazykovědce, který se v zájmu kariérního vzestupu dal plně do služeb „normalizace“ české vědy a jehož některé texty působí až nechutnou podbízivostí vůči vládnoucímu režimu. Černý právem označuje Jana Petra za nejvýznamnějšího poválečného slovenistu lingvistického zaměření, což nemohou zastít ani jeho lidské poklesky. Charakteristiku Petrova osobnostního profilu by bylo prohloubilo vyslechnutí pamětníků, kteří zažili jeho chování a křečovitě vystupování už v letech předcházejících srpnové okupaci Československa a tím více v následujícím období.

Pokud někdo k takovému výzkumu přistoupí, získá příležitost napsat studii o strachu, nejistotě a zoufalé hyperaktivitě některých vykořeněných vědců v letech utuženého komunistického režimu. Petrův osud, poznamenaný krizí rodinného života a zakončený sebevraždou vzápětí po zhroucení komunistického systému (jehož ideologii ve skutečnosti sám vůbec nevěřil a pouze se jí oportunisticky podvoloval), se pak stane dokladem nikoli o lámání charakterů, nýbrž o míře přizpůsobivosti tlakům a o limitech konformity ve vědeckém prostředí; takový pohled zároveň blíže osvětlí vytváření „zdravého komunistického jádra“ na vysokoškolských a akademických pracovištích na počátku „normalizace“ ve spo-

1 Jemu již byla věnována daleko rozsáhlejší literatura než ostatním lektorům slovinštiny; souhrn poznatků přinesl jubilejní sborník: Ivan DOROVSKÝ – Petr MAINUŠ (eds.), *Oton Berkopec a česko-slovinské kulturní styky*. Sborník příspěvků k 100. výročí narození, Brno-Boskovice 2006; novější charakteristika: Jaroslav PÁNEK, *Oton Berkopec. Jižanský temperament v pražském literárním salónu*, in: J. Pánek, *Historici mezi domovem a světem. Studie – články – glosy – rozhovory*, Pardubice 2013, s. 476–488.

2 Marcel ČERNÝ, *Přínos jazykovědce Jana Petra (1931–1989) pro pražskou univerzitní slovenistiku*, *Sto let slovenistiky*, s. 112–139.

jenectví dogmatiků a fanatiků s lidmi vůči ideologiím vnitřně lhostejnými, ale s cynickou tvrdostí postupujícími za rychlým vybudováním osobní kariéry.³

Další lektori slovenistiky jsou zachyceni odlišným způsobem – nikoli již studiem, nýbrž subjektivně formulovanými vzpomínkami na pražské působení nebo tematicky vymezeným rozhovorem. Je to série ego-dokumentů, v nichž většinou převládá snaha o literární stylizaci nad co možná věrným zachycením reálií a zkušeností z totalitní a popravrátové Prahy. Nevýhodou tří otištěných rozhovorů (nikoli v té míře rozhovoru s Albinou Lipovec) je snaha vyhnout se zmínkám o konkrétních lidech či opomíjení jejich jmen. Zvolený literární přístup snižuje pramennou hodnotu těchto textů, které bezděky vypovídají především o osobnostním založení svých autorů.

Poněkud disparátní memoárové texty doplnil Andrej Šurla rešerší archivních pramenů.⁴ V Archivu Univerzity Karlovy shledal především dokumentaci k působení slovenistů v meziválečné Praze, v písemnostech lublaňské filozofické fakulty pak zprávy lektorů o jejich působení v posledním čtvrtstoletí. Jeho výsledky jsou zajímavé i pro poznání vnitřní organizace výuky na pražské univerzitě, neboť jednak odhalují některé skryté stránky každodenního života učitelů a studentů, jednak osvětlují vnější politické vlivy. Slovinština jako jazyk nevelkého národního společenství byla po roce 1918 zařazena na nižší úroveň (pouze jako dobrovolný předmět) v porovnání s polštinou, ruštinou, slovenštinou, ale také srbochorvatštinou; tato situace trvala i v době, kdy se pražský Slovinec Matija Murko stal ředitelem Slovanského semináře. Výklad o postavení slovinštiny v období od padesátých do osmdesátých let 20. století založil A. Šurla především na analýze seznamů přednášek, což je ovšem pramen nespolehlivý, neboť uvádí i předměty, které pro nedostatek zainteresovaných studentů nakonec nebyly realizovány.

Zajímavější je Šurlovo konstatování o dopadu jugoslávsko-bulharského sporu o příslušnost makedonštiny, který ve svých politických důsledcích v polovině sedmdesátých let negativně dopadl na slovinštinu tím, že oficiální jugoslavistika byla zredukována pouze na srbochorvatštinu; k paradoxům doby patří, že přičiněním Jana Petra a lektorky Albiny Lipovec se tehdy intenzivně rozvíjela výzkumná práce ve slovenistice a právě v roce 1976 vyšla – třebaže v neuspokojivé skriptové podobě – moderně pojatá, byť prorežimními úlety zatížená univerzitní učebnice slovinštiny. Pro osmdesátá léta odhalil A. Šurla na základě slovinských pramenů šikany, jimiž byli na pražské „normalizované“ fakultě stíháni zahraniční lektori. Někteří z nich posílali do Lublaně velmi kritické zprávy o stavu na „zatuchlé“ pražské filozofické fakultě, jedna z lektorek usuzovala, že na této škole se nic nezměnilo ani po roce 1989. Na tomto místě by bylo zajímavé srovnání proměn, jež na sklonku 20. století proběhly na jejich domácí (lublaňské) a na hostitelské (pražské) škole; metodicky účelná by byla rovněž autorova kritická interpretace pramenů a zejména zodpovězení otázky, do jaké míry šlo o realistický popis situace a nakolik o vyjádření individuálních problémů čas-

3 Zde bude třeba přihlídnout i ke svědectví Josefa PETRÁNE v jeho monumentálním díle *Filozofové dělají revoluci. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy během komunistického experimentu (1948–1968–1989)*, Praha 2015, s. 452 a dále podle rejstříku.

4 Andrej ŠURLA, *Sto let slovenštiny na Karlovi univerzi – kaj razkrivajo arhivi*, Sto let slovenistiky, s. 463–479.

to nedoceňovaných či neuznáním trpících lektorů, kteří z povahy věci stojí mimo běžnou akademickou strukturu a většinou nezískají možnost v novém prostředí plně zakořenit. V každém případě je to cenné svědectví o těch skrytých stránkách česko-slovinských vztahů, které se zpravidla navenek nezmiňují a jež se ku prospěchu lepšího poznání tématu zcela vymykají oslavné frazeologii, často spojené s připomínkami institucionálních jubileí.

Významným motivačním prvkem česko-slovinských vědeckých a kulturních vztahů se stala česká účast na seminářích slovinského jazyka, literatury a kultury, které pořádá lublaňská univerzita od roku 1965. Z tohoto hlediska je cenná stať Damjana Hubera, který na základě archivu lublaňské filozofické fakulty shromáždil statistické údaje o účasti Čechů na těchto akademických setkáních.⁵ Jelikož zachované archivní údaje jsou překvapivě mezerovité, mohl autor určit českou účast pouze ve 180 případech, ačkoli byla nepochybně vyšší. Statistiku oživil bližší charakteristikou vybraných účastníků, ale zde se kupodivu spolehl na nahodile nalezené údaje z internetu a zcela pominul standardní bio-bibliografické lexikony slavistů, jazykovědců či historiků. V důsledku toho se dopustil zbytečných omylů a do výběru nezařadil mj. dvě velmi významné postavy slovenistických studií – brněnského profesora moderních dějin Františka Jordána a pražského lingvistu Jana Petra. Ten z Huberova výkladu dokonce zcela vypadl, ačkoli právě jeho účast na semináři poznamenala vzájemné vztahy vyhočené osobním sporem se slovinským jazykovědcem Jožem Toporišičem; tragikomické bylo, že tito dva renomovaní slavisté se kromě otázek o povaze současné slovinské jazykové kultury banálním způsobem přeli o význam slov, jimž při vzájemném hodnocení každý rozuměl jinak.⁶

Zhruba desítku studií se v knize věnuje kulturní či literární historii 19. a 20. století, avšak bez přímého vztahu k pražské univerzitní slovenistice. Proto je zmíním pouze velmi stručně. Počátků novodobých česko-slovinských kontaktů se dotýkají stati o kontaktech Pavla Josefa Šafaříka se slovinskými obrozenci (Jonatan Vinkler), o návštěvách Stanka Vraze v Čechách (Andraž Jež), o France Prešernovi a Karlu Hynku Máchovi jako národních básnících a „kulturních světcích“ (Marijan Dovič). K pozdějšímu vývoji se zaměřují texty o českém vlivu na slovinskou hudební kulturu (Matjaž Barbo, Jernej Weiss), o podpůrných a zájmových spolcích slovinských studentů v Praze na konci 19. a v první třetině 20. století (Jan Štemberk), o významu dílčí demokratizace a nacionalismu v Rakouském císařství pro postavení slovinského jazyka (Božidar Jezernik), o literárních dílech Ivana Hribara (Milena Mileva Blažič), Ivana Cankara a Zofky Kvedrové (Mateja Pezdirc Bartol) a o uvádění her

5 Damjan HUBER, *Češki udeleženci Seminarjev slovenskega jezika, literature in kulture*, Sto let slovenistiky, s. 534–547.

6 Jen pro osvětlení povahy těchto osobních sporů mezi jazykovědci uvádím, že vzájemná hořkost se projevila mj. kolem Petrovy zmínky o Toporišičově „stručném“ textu, což si Toporišič údajně vysvětloval jako útok na jeho odbornost, neboť české slovo chápal ve smyslu podobně znějícího srbochorvatského slova „stručan“, což znamená odborný. Tyto spory jsem mohl sledovat zblízka i proto, že jsem se jako student roku 1966 zúčastnil semináře slovinského jazyka, literatury a kultury v Lublani, kde se konflikt odehrával dílem na veřejnosti, dílem v kuloárech. Navíc jsem byl organizátory semináře ubytován na jedné z lublaňských studentských kolejí v téměř dvoulůžkovém pokoji, v němž bydlel také docent Jan Petr.

Václava Havla na slovinských scénách (Denis Poniž, Katja Mihurko Poniž); tuto řadu uzavírá srovnávací analýza románů Milana Kundery a slovinského spisovatele Milana Deklevy (Alojzija Zupan Sosič). Jakkoli jde o zajímavé příspěvky k dějinám dvoustranných vztahů, čtenář si nutně klade otázku, zda by při přípravě recenzované publikace nebylo účelnější vyčlenit tyto příspěvky a vydat je v samostatném tematickém sborníku.

Z literárně historických prací se ústřednímu tématu knihy nejvíce blíží studie Ireny Novak Popov. Ta hodnotí vědecké a beletristické dílo mnohostranné osobnosti slovinského původu, která ztělesňuje podstatnou část současné slovenistiky na pražské filozofické fakultě: docentka Alenka Jensterle-Doležalová se kromě své pedagogické činnosti v rámci literárněvědného výzkumu zabývá především provokativními autory a tabuizovanými tématy se zvláštním zaměřením na ženu jako tvůrkyni i jako předmět moderního písemnictví. Tato témata pronikají také do její vlastní básnické a prozaické tvorby, která však – vzhledem k dlouhodobému pobytu v zahraničí – má nezaslouženě snížený vliv na recepci ve slovinském prostředí.⁷ Je to daň za intenzivní práci ve prospěch šíření rodného jazyka a vlastní kultury mimo slovinskou jazykovou oblast, paradoxní tím spíše, že jde o poměrně malou vzdálenost dvou středoevropských zemí a že se projevuje v období globálního internetového propojení.

Redakce recenzované knihy v čele s Alenkou Jensterle-Doležalovou předvedla velký organizační výkon nejen při rychlém uspořádání početných textů do ucelené a logicky členěné podoby, ale také při pečlivém zvládnutí textů, které jsou zčásti v češtině, zčásti ve slovinštině; pro čtenáře neznalého jihoslovanských jazyků je výhodou, že slovinské texty jsou opatřeny českými a anglickými souhrny. Dobře je zpracován také rozsáhlý jmenný rejstřík. Za ocenění stojí, že si redakce nekladla „jubilejní“ zábrany z hlediska politické korektnosti. Na několika místech odhalila pozoruhodné rysy divergentního vývoje, vzniklé v době, kdy se Češi začínali o samostatné Slovinci znovu výrazně zajímat, ale kdy ve Slovinsku, na přelomu 20. a 21. století ekonomicky velmi úspěšném, se při pohledu na tehdejší české problémy vynořil výrazně přezíravý postoj vůči Čechům.⁸

7 Irena NOVAK POPOV, *Znanstveno in literarno ustvarjanje Alenke Jensterle-Doležal*, *Sto let slovenistiky*, s. 447–460.

8 Radka NOVÁKOVÁ, *Interview s Albinou Lipovec, lektorkou slovinštiny na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze (1971–1975)*, *Sto let slovenistiky*, s. 484–491 (záznam z dubna 2009); na s. 491 zaznamenává nově vzniklé negativní stereotypy z doby po roce 1989 „biti kot Čeh“ (být jako Čech) a „češko narejeno“ (provedeno po česku), v nichž se pojmy Čech/český staly symbolem záporných či odmítaných vlastností a špatné kvality; tento jev je zajímavou ukázkou relativně intenzivního, byť i nepříznivého vztahu spíše mladších pokolení Slovinců k Čechům, vztahu daleko intenzivnějšího než je tomu naopak v poměru Čechů k Slovincům. Sám zrod nového heterostereotypu vůči nesousednímu národu by si zasloužil analýzu z hlediska působení slovinských médií, která se v devadesátých letech stavěla někdy až konfrontačně k českým tématům ekonomickým či kulturním (jediným z nich bylo hodnocení velké výstavy Josipa Plečnika na Pražském hradě roku 1996; blíže Jaroslav PÁNEK, *Spory o Plečnika* v knize *Češi a Jihoslované. Kapitoly z dějin vzájemných vztahů*, v tisku); pominout nelze ani srovnání s negativními stereotypy Čechů v rakouském prostředí, které tu mohlo sehrát podpůrnou úlohu prostředníka.

Souhrnně lze říci, že v podstatné části příspěvků se podařilo vystihnout nejen vývoj jednoho ze slavistických oborů na Univerzitě Karlově, ale také mnohdy tristní postavení vysokoškolských učitelů a badatelů pod tlakem měnícího se mezinárodního i vnitropolitického a kulturního prostředí. Slovenistika tvoří sice jen drobný, nikoli však zanedbatelný segment mezi obory a činnostmi pražské filozofické fakulty, ale významně přispívá k její kulturní a mezinárodně vztahové ucelenosti. Kniha zřetelně prokazuje, že za vznik a udržování tohoto oboru vdčíme především samotným Slovincům, kteří ostatně mají lví podíl i na vzniku recenzované publikace. Je to do značné míry pochopitelné, neboť velké obory jsou na univerzitách přijímány jako samozřejmost, kdežto malé se musí prosazovat nezměrným úsilím zainteresovaných nadšenců. Avšak nerovnováha z české strany v tomto i v dalších směrech přinesla také své trpké plody – Češi, kteří byli ještě před druhou světovou válkou pokládáni za vzor pro Slovince, po desetiletích neúspěchů toto postavení ztratili a vývojová dynamika vzájemných vztahů se radikálně změnila.

Jaroslav Pánek

Bohumil JIROUŠEK

Karel Stloukal. *Profesor obecných dějin*

České Budějovice, Halama 2014, 271 s., ISBN 978-80-87082-32-4.

Další ze série životopisů českých historiků, jež vytvořil českobudějovický badatel o dějinách dějepisectví Bohumil Jiroušek, vznikla v souvislosti s grantovým úkolem o dějinách československo-italských vztahů v první polovině 20. století, proto v něm tematika česko-italských vědeckých a politických vztahů hraje podstatnou úlohu. Je to chronologicky pojatá biografie Karla Stloukala (1887–1957), rozčleněná do deseti kapitol a kromě běžného vědeckého aparátu doplněná žánrově členěnou výběrovou bibliografií. Autor přistoupil k tomuto zástupci poslední vlny českých předmarxistických badatelů jako k představiteli generace první Československé republiky; generace, která se výrazně lišila od svých učitelů ze skupiny Pekař – Novotný – Šusta – Bidlo odklonem od úzké profesionalizace k sepětí se zájmy nového státu, k politické instrumentalizaci dějepisu a k výrazným aktivitám ve veřejném životě. Ke Stloukalovi tato charakteristika vcelku přiléhá a do značné míry určuje i pramennou základnu, na níž lze výklad o tomto vědci postavit. Kromě rozsáhlé a informačně vydatné osobní pozůstalosti jsou to dokumenty rozptýlené ve fondech několika archivů v Česku, Rakousku a Itálii, početné paměti Stloukalových současníků, zmínky ve vydané korespondenci a ovšem i roztroušené výsledky jeho publicistické činnosti. S těmito prameny, stejně jako s literaturou se snažil Jiroušek obeznámit a zachytit hlavní rysy Stloukalova života a díla.

Při vystižení Stloukalova mládí měl Jiroušek oporu v historikových podrobných záznamech, avšak vzhledem k tomu, že péčí Milana Stloukala nedávno vyšly paměti jeho otce,¹ nemohl tu přinést mnoho nového. Převážně na těchto vzpomínkách je založen také výklad o studiích v Praze a Vídni, v němž je oprávněně věnována pozornost Stloukalovu psy-

1 Karel STLOUKAL, *Historie mého života. Skutečnost poněkud zblázněná*, Praha 2012; zhodnocení edice ČČH 113, 2015, s. 588–590.